

Hamann, Johann Georg

Johann Georg Hamann, Metakritika purismu čistého rozumu

Pro-Fil. 2020, vol. 21, iss. Special issue, pp. 69-75

ISSN 1212-9097 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/pf20-3-2099>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/142529>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](#)

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JOHANN GEORG HAMANN,
METAKRITIKA PURISMU ČISTÉHO ROZUMU

Würzburg, Königshausen & Neumann 2019, 177 s.

BŘETISLAV HORYNA¹

Katedra filozofie FF UKF, Nitra, Slovenská republika, bhoryna@ukf.sk

TRANSLATION

Materiály: Metakritika purismu čistého rozumu

Poslední čtvrtina 18. století a přelom do 19. století patří v dějinách německého myšlení k mimořádně plodným obdobím. Immanuel Kant vydal *Kritiku čistého rozumu*, která stála na začátku mnohdy ostrých polemik, jimiž se inspirovaly velké části německých intelektuálních kruhů. Stále je lze číst se zájmem a pro poučení: tehdy jako dnes spojovala kontrahenty všech debat společná starost o rozum, a co víc čekat od filosofie než péči o lidskou racionalitu zvláště v dobách, kdy je její pojetí vystaveno takovým změnám, jako během osvícenství, v díle I. Kanta, v pokusech některých jeho současníků o vlastní systémovou cestu k osahání rozumových možností a v kritickém vstřebávání nové síly rozumu, jíž se mnozí obávali. Tyto vzdělané půtky nejvíc ovlivnily umění výkladu filosofických a literárně-filosofických textů, systematické reflexe a na ní postavené recepce diskutovaných děl, objasnění pozic v dobovém kontextu německé filosofie, pochopení vlivu jednotlivých osobností na vznik a podobu německého idealismu, a především objasnění jejich role v teoretickém hnutí, jež se dnes označuje výrazem německá klasická filosofie.

Do této doby spadá rovněž tehdy hojně komentovaný a zakrátko téměř zapomenutý svár mezi I. Kantem, jeho královeckým studentem J. G. Herderem a Kantovým kolegou J. G. Hamannem, originální postavou v německé literárně spisovatelské a filosofické kultuře 18. století. Jejich spor začal víceméně nechtěně J. G. Hamann, první čtenář Kantovy *Kritiky čistého rozumu*,² dopisem J. G. Herderovi z 15. září 1784, do kterého zahrnul krátkou, ale výbušně koncipovanou noticku dnes známou pod názvem *Metakritika purismu rozumu*.³

Hamann zprvu svůj text zlehčoval, ale přesto se zhruba po celý následující rok objevují v jeho korespondenci zejména s Jacobim poznámky svědčící o úmyslu *Metakritiku* rozvést podrobněji. Jakmile se ale dozvěděl, že Kant pracuje na druhém vydání *KČR*, zvolil Hamann

¹ <https://orcid.org/0000-0001-6962-934X>

² Hamann četl pro Kanta korektury jeho první *Kritiky*. Tato vzájemná pomoc byla obvyklá i mezi autory, kteří spolu nemuseli souhlasit, ale dokázali se v příslušném textu odborně orientovat. Korektury Herderova spisu o metakritice tak četl Jean Paul.

³ Hamann, J. G. (1784). *Metakritik über den Purismus der Vernunft*. Text der Metakritik in der Fassung ihrer Mitteilung an Johann Gottfried Herder am 15. September 1784. (Johann Georg Hamann, Briefwechsel. Fünfter Band. 1783-1785. Hg. v. Arthur Henkel. Frankfurt 1965, 210–216.

jinou cestu: chtěl ovlivnit Kanta tak, aby ho přiměl k opuštění strohého formalismu čistého rozumu a k převzetí Hamannových základních tezí o vztahu myšlení a řeči.

Než však mohl čehokoli dosáhnout, Hamann roku 1788 zemřel a z *Metakritiky rozumového purismu* zbyl fragment v Herderově složce s dopisy, mezi nimiž byl ještě jeden dřívější, který tento Hamannův neologismus obsahuje doloženě poprvé.⁴ Hamann začal po smrti získávat pověst, jejíž základní znaky přetrvávají dodnes; platil za antiosvícence, protože kritizoval zbožšťování rozumu; za předchůdce hnutí *Sturm und Drang*, protože vystupoval (zejména literárně) značně nonkonformně; pro některé byl předchůdcem filosofie jazyka, protože chtěl postavit epistemologii nejen na průzkumu rozumových mohutností, ale také na zkoumání utvářejícího vlivu řeči; pro jiné dokonce předchůdcem teorie jazykového relativismu či přímo Sapir-Whorfovy hypotézy, protože napsal ve fragmentu *Metakritiky*, že „celá schopnost myslet spočívá na řeči;⁵ byl označen za zakladatele německého iracionalismu,⁶ protože někteří si nedokázali vzít z jeho nesmírně komplikovaných textů nic racionálního a nazvali ho Mágem Severu.⁷ Již následující generaci se podařilo Hamanna pohřbít pod nánosem kritik, zlovolností, neporozumění, vlastní omezenosti a školometství.

Hamann jistě nebyl systematicky píšící filosof univerzitního typu, jehož předobraz se vytvořil právě v prostředí německých univerzit. Sám se nejlépe cítil jako „metakritikus“; tuto přezdívku přijal nejen proto, aby dal najevo svůj vztah k „ěře kritiky“ čili osvícenství, ale především kvůli objasnění svého poměru ke Kantovi. Z Hamannova kritického poměru k dobové filosofii vzešly nesporně podněty pro další autory. Mezi těmito stimuly zapůsobila *Metakritika rozumového purismu* zřejmě nejsilněji, zejména tím, že a jak zprostředkovala nejprve německým, brzy však také evropským filosofickým kruhům spor o metodu filosofie I. Kanta. V české filosofii zůstal tento zdroj skepse nad jiným skeptikem Kantem bez ohlasu, stejně jako problém, který položil Hamann: Jak je možné myslet vztah řeči a rozumu v souvislosti transcendentálního idealismu. Dílčí splátku starého dluhu by měl představovat zde uvedený překlad původního Hamannova textu, který byl pořízen dle vydání Friedricha Rotha, *Hamanns Schriften*, sv. 7, *Metakritik über den Purismus der reinen Vernunft*, Leipzig 1825, 1–16, kde je poprvé uveden s dodnes závazným názvem.

Přeložil a úvodní poznámku napsal Břetislav Horyna

Metakritika purismu čistého rozumu

JOHANN GEORG HAMANN

„Neboť poté, co rozum přes 2000 let hledal, ví se vlastně co? *za hranicemi* zkušenosti, zmalomyslněl nyní nejen ohledně progresivní životní dráhy svých předků, ale nadto slibuje s právě tak velkou *vzdorovitostí* netrpělivým současníkům – a to v krátké době – onen všeobecný a ke katolicismu a despotismu nezbytný a neomylný *kámen mudrců*, jemuž vmžiku podřídí *náboženství svou posvátnost* a *zákonodárství svůj majestát*, obzvláště poslední náchylnosti kritického století, kdy se oboustranný empirismus raněný slepotou stává den ze dne podezřelejší a směšnější svými vlastními slabiny.“

⁴ Dopis Herderovi ze 7. 7. 1782.

⁵ „... ganze Vermögen zu denken beruht auf Sprache...“, viz Příloha.

⁶ Berlin, I. (1995), *Der Magus in Norden: J. G. Hamann und der Ursprung des modernen Irrationalismus*, Berlin Verlag.

⁷ Tuto proslavenou přezdívku, která ale naznačovala, že luteránský mysticismus autora není nezbytné studovat, dal Hamannovi jeho vrstevník Friedrich Carl von Moser.

Sunt lacrumae Rerum – o quantum est in Rebus inane!
(Jsou to věci k pláči – oh, všechn ten shon je marnost.)

„Jeden velký filosof tvrdil, že obecné a abstraktní ideje nejsou jakoby samostatné, ale vážou se na jisté slovo, které dává jejich významu více obsahu či rozlehlosti a současně nás na ně upomíná u jednotlivých věcí.“ Toto tvrzení eleatského, mystického a blouznivého biskupa z Coyne, GEORGE BERKELEYE, prohlašuje HUME (1) za jeden z *největších a nejcennějších objevů*, který udělala republika učených do naší doby.

Především se mi zdá, že nový skepticismus vděčí staršímu idealismu za nekonečně víc, než připouští tento náhodný a ojedinělý podnět k opominutí, a že bez BERKELEYE by se HUME jen stěží stal *velkým filosofem*, za nějž ho vyhláší z téhož důvodu vděčná kritika. Co se však týká samotného důležitého objevu: ten přece spočívá otevřený a odhalený bez zvláštního hlubšího smyslu v prostém užívání řeči o nejběžnějších vjemech a pozorováních, která činí *sensus communis*.

K *nejskrytějším tajemstvím*, jež jako úkol, nemluvě o jejich řešeních, nepojal do svého srdce dosud žádný filosof, náleží možnost lidského poznání zkušenostních předmětů *bez a před* jakýmkoli počítkem předmětu. Na této dvojité *ne-možnosti a mohutném rozdílu* analytických a syntetických soudů se zakládá materie a forma transcendentální elementární nauky a transcendentální metodologie; neboť kromě vlastního rozdílu rozumu jako nějakého *objektu* nebo *zdroje poznání* či *také druhu poznání* existuje ještě jeden obecnější, ostřejší a zřejmější rozdíl, jehož působením zakládá rozum všechny objekty, zdroje a druhy poznání, aniž by cokoli z této trojice mohlo existovat samo a následně pak také nepotřebuje empirický nebo estetický, ani logický nebo diskurzivní pojem, nýbrž spočívá toliko v subjektivních podmínkách, mezi nimiž se myslí *Všechno, Něco* a *Nic* jako objekt, zdroj nebo druh poznání a je *dáno* jako nekonečné maximum nebo minimum k bezprostřednímu názoru, a může tak být v nejhorším případě také *bráno*.

První očista filosofie totiž spočívala v části špatně pochopeném a zčásti nevydařeném pokusu o zbavení rozumu závislosti na všech zvycích, tradicích a víře. Ta druhá je ještě transcendentnější a nejde jí o nic menšího než o nezávislost na zkušenosti a její každodenní indukci. - Neboť poté, co rozum přes 2000 let hledal, ví se vlastně co? *za hranicemi* zkušenosti, zmalomyslněl nyní nejen ohledně progresivní životní dráhy svých předků, ale nadto slibuje s právě tak velkou *vzdorovitostí* netrpělivým současníkům – a to v krátké době – onen všeobecný a ke katolicismu a despotismu nezbytný a neomylný *kámen mudrců*, jemuž vmžiku podřídí *náboženství svou posvátnost a zákonodárství svůj majestát*, obzvláště poslední náchylnosti kritického století, kdy se oboustranný empirismus raněný slepotou stává den ze dne podezřelější a směšnější svými vlastními slabinami.

Třetí, nejvyšší a takřka empirický purismus postihuje tedy *řeč*, jediný, první a poslední organon a kritérium rozumu, aniž by měl jiné pověření než *tradici* a *obyčej*. Člověku se ale vede s tímto *idolem* bezmála tak, jak onomu starému mudrci s *ideálem* rozumu. Čím déle člověk přemýšlí, tím hlouběji a niterněji umlká a ztrácí všechnu chuť mluvit. „Běda tyranům, když o ně začne dbát Bůh!“ Tudíž, proč se ještě po Něm ptáte? Mene, mene, tekel sofisté! Vaše mince bude shledána falešnou a vaše směnárna bude rozbita!

Receptivita řeči a spontaneita pojmů! – Z tohoto dvojího zdroje nejednoznačnosti čerpá čistý rozum všechny prvky své tvrdošijnosti, pochybovačnosti a rádoby kritičnosti, vytváří pomocí právě tak svévolné analýzy jako syntézy už třikrát přiživeného kvásku nové fenomény a meteory s nestálým horizontem, koná znamení a zázraky kouzelnou hůlkou svých úst, tímto

merkurovským univerzálním tvůrcem i rozbíječem, nebo rozštěpeným husím brkem mezi třemi sylogistickými písíciemi prsty své herkulovské pěsti - -

Již jen na jménu *metafyzika* leží tato dědičná zátěž a malomocenství dvojznačnosti, již nelze zrušit a tím méně vyjasnit tím, že se vydáme zpátky k jeho rodišti, které se nachází v náhodné syntéze jedné řecké *předložky*. Stanoví-li se však, že by v transcendentální topice záleželo ještě méně na empirickém rozdílu mezi *za* a *nad*, než u apriori a aposteriori záleží na *hysteron proteron*, pak se toto mateřské znaménko jména rozrůstá z čela až do útroby celé vědy a její terminologie se má k jakékoli jiné řeči umělců, lovců, horalů nebo ke školské řeči jako se má rtuť k ostatním kovům.

Sice by se dalo usuzovat z nemála analytických soudů na *gnostickou* nenávisť vůči materii, anebo na *mystickou* lásku k formě: přesto však nepřidává syntéza predikátu se subjektem, v níž současně spočívá vlastní objekt čistého rozumu, ke svému střednímu pojmu nic dalšího, než ochranu a znázornění starého chladného předsudku vůči matematice před sebou a za sebou, jeho apodiktickou jistotu hlavně co do takřka kyriologického označení nejjednoduššího smyslového názoru a hned na to co do snadnosti jeho syntézy a možnosti, jak tento názor prokázat a znázornit v očividných konstrukcích nebo symbolických formách a přirovnáních, jejichž smyslovostí samotnou se vyloučí jakékoli *nedorozumění*. V téže době však geometrie určuje a stabilizuje dokonce *idealitu* svých pojmů bodů bez částí, linií a ploch podle ideálně členěných dimenzí za pomoci empirických znaků a obrazů; metafyzika ovšem zneužívá všechny slovní znaky a řečnické figury našeho empirického poznání na samé hieroglyfy a typy idealistických vztahů a přetváří tímto učeneckým nešvarem *poctivost* řeči do tak smysluprázdného, rozháraného, nestálého, neurčitého Něco = x, že jako řešení nezůstává nic než svist větru, magická hra stínů, nanejvýš, jak praví moudrý HELVETIUS, talisman a růženec transcendentální pověřivosti v nějakou *entia rationis* s její prázdnotou. Koneckonců, rozumí se přece, že začne-li si matematika osobovat výsadu šlechty kvůli své všeobecné a nutné spolehlivosti, musí také lidský rozum sám dostát neomylnému a neklamnému *instinktu* hmyzu. Však zůstává ještě jedna hlavní otázka: *jak* je možná schopnost myslet? – schopnost myslet *vpravo a vlevo, před nebo bez, se* zkušeností a *za* jejími hranicemi? Není tak zapotřebí žádná dedukce, aby se prokázala genealogická priorita *řeči o sedmi* posvátných funkcích logických vět a soudů a jejich heraldice. Nejen že celá schopnost myslet spočívá na řeči, soudě podle nerozpoznaných prorocství a rouhačských zázraků zasloužilého SAMUELA HEINEKEHO: ale řeč je rovněž *středobodem nedorozumění rozumu se sebou samým*, zčásti kvůli časté koincidenci největšího a nejmenšího pojmu, jeho prázdnotě a plnosti v ideálních větách, zčásti kvůli nekonečnosti řeči – před závěrečnými figurami a mnoha dalším podobným. *Zvuky a písmena* jsou tedy čisté formy *a priori*, v nichž se nesetkáme s ničím, co náleží k počítku nebo pojmu předmětu, a jsou pravými estetickými prvky všeho lidského poznání a rozumu. Nejstarší řečí byla hudba i s pocíťovaným rytmem pulsování dechu v chřípí, tímto tělesným pravzorem veškeré *časomíry* a vztahů mezi jeho čísly. Nejstarším písmem byla malba a kreslení, zabývalo se tedy rovněž tak záhy *ekonomií prostoru*, jeho vymezením a určením prostřednictvím figur. Proto se pojmy *času* a *prostoru* přepjatě houževnatým vlivem obou nejušlechtilejších smyslů, zraku a sluchu zevšeobecnily pro celou sféru rozumu, kde jsou tak nutné, jako světlo a vzduch pro oko, ucho a hlas, takže se zdá, že prostor a čas jsou ne-li *ideae innatae*, tak tedy alespoň *matrices* všeho nazíráního poznání.

Jestliže však pocházejí *smyslovost* a *rozum* jako dva kmeny lidského poznání z *jednoho* společného kořene tak, že smyslovostí jsou předměty *dány* a rozumem jsou *myšleny*; jaký užitek může mít tak násilné, neoprávněné, svévolné rozdělení toho, co příroda spojila! Nevyčerpají se oba kmeny touto dichotomií a rozpolcením svých společných kořenů a uschnou? Nehodil by se k obrazu našeho poznání lépe jeden jediný kmen se dvěma kořeny,

jedním *horním* ve vzduchu a jedním *dolním* v zemi? Ten první je vydán všanc naší smyslovosti, ten druhý je naopak neviditelný a musí být myšlen *rozumem*, který lépe harmonizuje s prvotností *myšleného* a s posterioritou *daného* nebo přijatého, jakož i s oblíbenou inverzí čistého rozumu do svých teorií.

Možná existuje ještě jeden *Dianin* stříbrný alchymistický strom, nejen k poznání smyslovosti a rozumu, nýbrž také k objasnění a rozšíření oboustranných oblastí a jejich hranic, které čistý rozum pokřtěný *per antiphrasin* a jeho metafyzika nezřízeně holdující vládnoucímu indiferentismu (ona stará matka chaosu a noci ve všech vědách o mravech, náboženství a zákonodárství) učinil tak temnými, zmatenými a neplodně opuštěnými, že se teprve z prvních *ranních červánků* blízkého přetvoření a osvětlení bude muset znovu zrodit rosa čisté řeči přírody.

Aniž bych čekal na návštěvu nového, z výšin přicházejícího LUCIFERA, nebo se upínal k fikovníku *veliké bohyně Diany!*, poskytuje nám zlý had na prsou, jak ho líčí jazyk obecného lidu, to nejkrásnější podobenství hypostatického sjednocení smyslové a rozumové přirozenosti, společného střídání idiomů jejich sil, syntetických tajemství obou korespondujících a vzájemně se protivících podob *a priori* a *a posteriori*, včetně transsubstanciace subjektivistických podmínek a subsumpcí do objektivních predikátů a atributů prostřednictvím *kopuly* autority nebo slátaniny pro ukrácení dlouhé chvíle a zaplnění prázdného prostoru v periodickém galimatyáši tezí a antitezí.

Ó, kvůli DEMOSTHENOVI *jednání* a jeho trojjediné energii výřečnosti či kvůli mimice, jež se ještě dostaví, bez panegyricky znějící zvonkohry andělského jazyka! tak bych otevřel oči čtenáři, aby snad viděl – zástupy názorů, jak se hrnou vzhůru do pevnosti čistého rozumu – a zástupy pojmů, jak odpadají do hluboké propasti nejpocitovanější smyslovosti, na žebříku, o jakém by nechtěl snít žádný spáček – a kolový tanec těchto dvou houfců⁸ či dvou vojsk rozumu – tajnou a pohoršlivou kroniku jejich milostného vztahu a zprznění – a celou teogonii všech forem obrů a hrdinů Šulamitky a Múzy v mytologii světla a temnoty – až po formu hry staré *Baubó se sebou samotnou* - inaudita specie solaminis,⁹ jak praví svatý AMBROŽ – a novou *neposkvrněnou pannu*, která však nemůže být *Matkou boží*, za jakou ji považuje svatý ANSELM. –

Slova tudíž mají mohutnost *estetickou* a *logickou*. Jako morální a zvukové předměty náležejí svými prvky k *smyslovosti* a *názoru*, avšak duchem svého *použití* a *významu* patří k *rozumu* a *pojímům*. Slova jsou tudíž jak čisté a empirické *názory*, tak také čisté a empirické *pojmy*: *empirické*, protože způsobují zrakový nebo sluchový počitek - *čisté*, nakolik jejich význam neurčuje nic, co patří k oněm počítkům. Slova, jako neurčité předměty empirických názorů, znamenají podle základního textu čistého rozumu *estetické jevy*. Následně se podle věčného kolovrátku antitetického paralelismu, slova určí jako neurčité předměty empirických pojmů, *kritické jevy*, *strašidla*, *ne-slova* nebo *paslova*, a prostřednictvím svého použití a významu při použití se stávají určitými předměty pro rozum. Tento význam a jeho ustavení pochází, dle světaznalých, ze spojení a priori sice svévolného a lhostejného znaku pro slovo, a posteriori však znaku nutného a nezbytného s názorem samotného předmětu, a skrze tento opakující se svazek se rozumu sdělí, vstíplí a přivtělí prostřednictvím slovního znaku, jako by to bylo prostřednictvím samotného názoru.

⁸ V orig. *machanajim*, hebr. dvě ležení, dva houfy.

⁹ Lat., neslýchaně účinná útěcha.

Je možné, ptá se z jedné strany idealismus, z pouhého názoru slova najít jeho pojem? Je možné vyzískat z matérie slova *rozum*, z jeho 7 písmen¹⁰ nebo 2 slabik – je možné dozvědět se z formy, která určuje řád těchto písmen a slabik, něco o pojmu slova rozum? Na to odpovídá Kritika v obou miskách svých vah stejně. V některých jazycích sice existuje více či méně slov, z kterých lze vytvářet logogryfy, francouzské hádanky a vtipné rébusy pomocí analýzy a slabik z písmen nebo slabik v nových formách. Poté jsou však všechny nové názory a jevy slov, které s pojmem daného slova souhlasí právě tak málo, jako různé názory samotné.

Je dále možné, ptá se z druhé strany idealismus, vyzískat empirický názor slova z rozumu? Je možné, najít v pojmu rozumu matérii jeho jména, tzn. 7 písmen nebo 2 slabik v německém nebo kterémkoli jiném jazyce? Tady říká jedna z misek na vahách Kritiky rozhodně Ne! Nemělo by však být možné, aby se dala z pojmu odvodit forma jeho empirického názoru ve slově, pomocí kteréžto formy by byl jeden názor o dvou slabikách a priori a druhý a posteriori, nebo že by se dalo nazít 7 písmen, uspořádaných do určitého vztahu? Tady už zaskřípá Homér čistého rozumu tak hlasitě *Ano!* jako Jeníček a Mařenka před oltářem, asi proto, že si v duchu vysnil objev obecného charakteru filosofického jazyka, po němž dosud pátral.

Tato poslední možnost, jak získat formu empirického názoru bez předmětu a bez jeho znaku z čisté a prázdné vlastnosti naší vnější a vnitřní mysli je právě to *dos moi pou sto*¹¹ a *proton pseudos*, celý úhelný kámen kritického idealismu¹² a babylónské věže čistého rozumu. Poskytnuté nebo vzaté materiály náležejí kategorickým a idealistickým lesům, peripatetickým a akademickým zásobárnám. Analýza není jiná, než jakou má každý módní střih, jakož i syntéza, umělecky sešitá cechovním mistrem kožešníkem nebo mysliveckým krejčím. Co transcendentální filosofii metagrabolizuje¹³ jsem vyložil kvůli slabému čtenáři na svátosti řeči, písmen jejích prvků, duchu jejího použití a přenechávám každému, aby zařatou pěst změnil v otevřenou dlaň. - -

Možná je ale podobný idealismus vším, co rozděluje židovství a pohanství. Žid má slovo a znaky, pohan rozum a jeho moudrost.

¹⁰ Německý výraz pro rozum, „Vernunft“ má osm písmen, stejně jako „Verstand“, a to i v kurentním písmu, jakým se psalo v Hamannově době (Vernunft, Verstand). Sedm písmen je snad důsledek knihtiskařské ligatury („ft“ se počítá jako jedno písmeno).

¹¹ Často používaný úryvek z údajného Archimédova výroku *δοξ μοι που στω και κινω την γην* (Pappus of Alexandria, Synagoge, Book VIII, c. AD 340).

¹² Hamann se zde vnitřně odvolává na biblický text, žalm 118,22 („Kámen staviteli zavržený stal se kamenem úhelným“). V literatuře se odkazuje rovněž na Kantova slova z úvodu Transcendentální nauky o metodě, kdy při vylíčení svého úmyslu použil metaforu stavby věže („Ukázalo se ovšem, že i když jsme měli na mysli věž, která by sahala až do nebe, zásoba materiálu stačila jen na obytný dům“, KČR, A707).

¹³ Důvody, proč Hamann použil podivné sloveso „metagrabolisieren“, nejsou patrně obsahové, jako spíš formální. V přímém překladu by toto slovo znamenalo přibližně „vyhodit olovo po neúspěšném lovu“, „zaznamenat bezednou hloubku při měření olovnicí“, ad. Hamannovi ale zřejmě víc vyhovoval „nevinný“ sarkasmus spojený s termínem „metagraboliser“, jak ho stvořil a použil F. Rabelais v díle Gargantua a Pantagruel (srv. RABELAIS, F., *Gargantua*, kap. 18, vyd. R. Calder, V.-L. Saulnier, M. A. Screech, 1534, 118). Rabelais vyšel z řec. *ματαις* „marnivý, frivolní“ spojeného s termínem *graboliser*, odvozeného z výrazu *grabeler*, „hledání, pečlivé zkoumání“, aby z nich získal metaforu pro frivolní a neplodnou únavu mysli („se fatiguer l'esprit“). Hamannovi zprostředkoval již poněmčený termín „metagrabolisieren“ největší satirik a humorista Německa 16. století Johann Fischart (1546-7 – 1591) ve svém poměrně svévolném převodu a dobánsném překladu Rabelaisova *Gargantui*, který se posléze stal nejznámějším Fischartovým dílem (Fischart, J., *Afftheurlich Naupengeheurlichen Geschichtsklitterung*, 1575). Zejména pasáže začínající na s. 154 slovy „je suis ä m. ceste belle harangue“ jsou opět satirickým výpadem proti scholastice a scholastikům, kteří jsou líčeni jako „oppiler, tous ses larrys tant furent oppiles“ a přičítá se jim opilství, lenost, neschopnost a nakonec střevní zácpa. Poměrně detailní, a pokud je mi známo dosud ojedinelou analýzu předložil ve své disertaci podané na universitě v Giessenu pod titulem *Der Einfluss des französischen auf Fischarts Wortschatz im Gargantua* mladý student Karl Weidmann v roce 1913.

Poznámky

(1) Viz „A Treatise of human nature: being an attempt to reproduce the experimental reasoning into moral subjects“, Vol. I of the Understanding. London 1739, strana 34. Toto pokud vím první mistrovské dílo proslaveného DAVID HUMA se sice má překládat do francouzštiny, nikoli však, jako jeho poslední spis, do němčiny. Rovněž překlad filosofických děl důvtipného BERKELEYE se bohužel zadrhl. První díl vyšel v Lipsku již roku 1781 a obsahuje pouze Dialogy mezi Hyladem a Filonoem, které jsou již v Eschenbacherově Sammlung der Idealisten, Rostock 1756.

Toto dílo lze užit v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.
